

Jarosław Słoma

**Program nauczania
edukacji dla bezpieczeństwa
dla gimnazjum**

Wydawnictwo Nowa Era 2009

Spis treści

Wstęp

Charakterystyka programu

Ogólne cele kształcenia

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania

Zadania szkoły

Rozkład materiału oraz oczekiwane wiadomości i umiejętności ucznia

Procedury osiągnięcia szczegółowych celów edukacyjnych

Proponowane metody realizacji programu

Kontrola i ocena osiągnięć uczniów

Standaryzacja procesu kształcenia

Kategorie celów

Poziomy wymagań według B. Niemierki

Ogólne zasady oceniania

Kryteria oceniania

Oczekiwane osiągnięcia absolwenta III etapu edukacyjnego w poszczególnych obszarach

Wstęp

Bezpieczeństwo, indywidualne i zbiorowe, staje się dobrem coraz bardziej pożądanym. Jego zapewnienie jest fundamentalną powinnością państwa. Świadomość indywidualna i społeczna w tej dziedzinie jest coraz większa, a świat oczekuje rozwiązań systemowych.

O bezpieczeństwie mówi się na wiele sposobów: jest zatem bezpieczeństwo indywidualne, zbiorowe, narodowe, państwowe, finansowe, energetyczne... Wiele uwagi poświęcają bezpieczeństwu nawet instytucje ponadnarodowe. Skala zagrożeń i rozmiar zatroskania nimi każą edukację w tym zakresie rozpoczynać jak najwcześniej; mówić młodym ludziom o zagrożeniach i uczyć ich radzenia sobie w sytuacjach niebezpiecznych już od najmłodszych lat. Takie postępowanie jest racjonalne i słuszne zarówno z etycznego, jak i z pedagogicznego punktu widzenia; przynosi też wymierne efekty społeczne i wydaje się trwałą, powszechnie akceptowaną tendencją.

Wychodząc naprzeciw potrzebom społecznym i nieuchronnym zmianom w tej materii, kolejna reforma edukacyjna wprowadziła edukację dla bezpieczeństwa do obowiązkowego kanonu nauczania na III etapie edukacyjnym¹. Gimnazjalista w sposób uporządkowany i metodycznie spójny będzie się uczył, jak budować elementarne bezpieczeństwo: swoje, swoich bliskich, kolegów i innych – potencjalnych ofiar zagrożeń i zdarzeń kryzysowych.

Nie jest to najpewniej ostatnie słowo zinstytucjonalizowanych zabiegów państwa polskiego o wysoki poziom przygotowania młodego człowieka – i obywatela – do dojrzałego, szczęśliwego i bezpiecznego życia. Pewne przesłanki znajdują Państwo także na niższych etapach edukacji. Są one jeszcze rozproszone, realizowane przez osoby o różnym w tej dziedzinie przygotowaniu; ważne jednak, że się pojawiają. Tak zaczyna się każda poważna zmiana jakościowa.

Jarosław Słoma

---

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 15.01.2009 r., Nr 4, poz. 17).

Charakterystyka programu

Niniejszy program edukacji dla bezpieczeństwa w gimnazjum jest adresowany zarówno do nauczycieli w pełni przygotowanych do pracy w tej dziedzinie (wykształcenie – kierunki: wychowanie obronne, pedagogika obronna, edukacja dla bezpieczeństwa, zarządzanie kryzysowe itp.), jak i do specjalistów innych dyscyplin, którym zagadnienia bezpieczeństwa są bliskie, i dla których szkolna potrzeba organizacji procesu dydaktyczno-wychowawczego to także wybór osobisty.

Program uwzględnia uwagi środowisk nauczycielskich i uczniowskich, a także organizacji społeczno-wychowawczych i stowarzyszeń, zebrane przez autora w ciągu dwudziestu lat nieprzerwanej pracy w dziedzinie edukacji obronnej i edukacji dla bezpieczeństwa. Dostarczy on nauczycielom narzędzie:

- bardzo proste w konstrukcji, zdążające do realizacji założonego celu w sposób możliwie efektywny;
- nowoczesne (zawierające aktualną wiedzę, opisujące najnowsze osiągnięcia, odnoszące się do aktualnych, obowiązujących regulacji prawnych);
- skuteczne (podsuwające najefektywniejsze, bezpieczne i sprawne rozwiązania).

Z takiego myślenia wynika sugestia maksymalnej redukcji treści i położenia szczególnego nacisku na czynnościowy charakter propozycji skierowanej do ucznia. Do dyspozycji mamy 30 godzin lekcyjnych. W proponowanym rozkładzie materiału zaplanowano i rozpisano 27 tematów. Pozostałe godziny należy spożytkować na utrwalenie i powtórzenie wiadomości oraz kontrolę osiągnięć ucznia, a jeśli pojawi się taka potrzeba – na uzupełnienie wiadomości i dodatkowe przeciwiczenie umiejętności. Ilustracją tej koncepcji są propozycje oczekiwanych osiągnięć i kryteriów wymagań, które zdecydowanie preferują aktywność intelektualną i działanie ucznia. Najważniejszym zadaniem pedagogicznym, jakie stawia program, jest kształtowanie odpowiednich postaw – szacunku dla życia i zdrowia, ratowania i udzielania pomocy poszkodowanym. Cała zaś przekazywana wiedza i nabywane umiejętności stanowią swoistą inspirację do dalszego rozwoju w tym zakresie, na kolejnych etapach edukacyjnych, w trakcie stawania się dojrzałym, dorosłym i odpowiedzialnym człowiekiem, umiejącym zorganizować wokół siebie bezpieczeństwo. Program daje możliwość realizacji celów nauczania oraz przekazywania wiedzy interdyscyplinarnej w sposób ciekawy a niezwykle prosty. Określone w nim cele nauczania,

zakres treści oraz oczekiwane osiągnięcia uczniów uwzględniają możliwości psychorozwojowe młodzieży na III etapie edukacyjnym oraz możliwości bazowo-kadrowe większości polskich szkół. Aspekt poznawczy procesu dydaktycznego można wzmocnić przez wykorzystanie wiedzy uczniów zdobytej na lekcjach innych przedmiotów, na wcześniejszych etapach edukacyjnych., a także ze źródeł pozaszkolnych.

Ogólne cele kształcenia

Zgodnie z podstawą programową są to:

1. Znajomość powszechnej samoobrony i ochrony cywilnej.

Uczeń rozumie znaczenie powszechnej samoobrony i ochrony cywilnej.

2. Przygotowanie do działania ratowniczego.

Uczeń zna zasady prawidłowego działania w przypadku wystąpienia zagrożenia życia i zdrowia.

3. Nabycie umiejętności udzielania pierwszej pomocy.

Uczeń umie udzielać pierwszej pomocy w nagłych wypadkach.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania

- Przekazanie uczniom niezbędnej wiedzy w zakresie przygotowania instytucji państwa do działania w sytuacjach kryzysowych.
- Wyposażenie uczniów w wiedzę i umiejętności niezbędne do skutecznego działania w sytuacji zagrożenia oraz do działań zapobiegawczych.
- Przygotowanie uczniów do udzielania poszkodowanym, możliwej w określonych warunkach, pierwszej pomocy; kształtowanie postaw ochrony życia i zdrowia własnego, a także innych osób.
- Kształtowanie u uczniów postaw gotowości do niesienia pomocy potrzebującym, humanitaryzmu i altruizmu.
- Rozwijanie u uczniów zdolności organizatorskich i komunikacyjnych oraz umiejętności przywódczych.

Zadania szkoły

- 1.** Organizowanie zajęć w małych grupach, umożliwiających praktyczne ćwiczenie pożądanых umiejętności (szczególnie w grupie tematów dotyczących udzielania pierwszej pomocy).
- 2.** Zabezpieczenie niezbędnych pomocy dydaktycznych i kontaktów z instytucjami wspomagającymi proces pedagogiczny w zakresie opracowania (szczególnie manekin –fantom do nauczania resuscytacji krążeniowo-oddechowej oraz – w miarę możliwości –automatyczny defibrylator).
- 3.** Wspieranie uczniów w pogłębianiu wiedzy i doskonaleniu umiejętności z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa oraz zapewnienie optymalnych warunków rozwoju zdolności i zainteresowań w tym zakresie.
- 4.** Kształtowanie postaw humanitarnych i obywatelskich oraz promowanie przykładów tzw. dobrej praktyki w ramach obserwowanych zachowań uczniów.

Rozkład materiału

Uwaga. Jeden temat odpowiada jednej godzinie lekcyjnej. Wyjątkiem jest temat „Nagle zatrzymanie krążenia. Resuscytacja. Zadławienia”, na który trzeba przeznaczyć co najmniej trzy godziny lekcyjne.

Nr lekcji	Temat	Oczekiwane wiadomości i umiejętności Uczeń:	Zagadnienia/materiał nauczania
Rozdział 1. Ostrzeżenie o zagrożeniach i alarmowanie			
1	System wykrywania skażeń i alarmowania	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, czemu służy system wykrywania skażeń i alarmowania • wyjaśnia, na czym polegają działania systemu wykrywania skażeń i alarmowania • rozpoznaje rodzaje alarmów i sygnałów alarmowych • wyjaśnia, jak należy się zachować po usłyszeniu alarmu	<ul style="list-style-type: none"> • działanie systemu wykrywania skażeń i alarmowania • sygnały alarmowe, środki alarmowe • tabela alarmów i sygnałów alarmowych
2	Zasady zachowania się po ogłoszeniu alarmu	<ul style="list-style-type: none"> • omawia zasady zachowania się ludności po ogłoszeniu alarmu	<ul style="list-style-type: none"> • zasady postępowania po ogłoszeniu alarmu (także po ogłoszeniu alarmu w szkole) – sygnał,

		<ul style="list-style-type: none"> • zachowuje się właściwie (zgodnie z instrukcją) po ogłoszeniu alarmu w szkole • omawia sposoby przeciwdziałania panice 	<p>procedura, działanie</p> <ul style="list-style-type: none"> • rejon zbiorczy, działania w sytuacjach nieprzewidywanych • praktyczne sposoby ogłaszania alarmu ; odpowiedzialność karna i moralna za nieuzasadnione działania • ewakuacja szkoły zgodnie z odpowiednią procedurą z udziałem obserwatorów (strażaków) z Państwowej Straży Pożarnej • sposoby przeciwdziałania panice
Rozdział 2. Powszechna samoobrona i obrona cywilna			
3	Zadania obrony cywilnej i ochrony ludności	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia podstawowe dokumenty ONZ regulujące działanie obrony cywilnej na świecie • wymienia podstawy prawne działania ochrony ludności i obrony cywilnej w Rzeczypospolitej Polskiej • charakteryzuje najczęstsze sytuacje stanowiące zagrożenie dla jednostki • wymienia zagrożenia dla grup społecznych 	<ul style="list-style-type: none"> • podstawowe dokumenty ONZ regulujące funkcjonowanie obrony cywilnej na świecie • podstawy prawne funkcjonowania ochrony ludności i obrony cywilnej w Rzeczypospolitej Polskiej • zagrożenia dla jednostek i grup społecznych • historyczne doświadczenia dotyczące zbiorowej ochrony ludności • cele i zadania obrony cywilnej

		<ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia konieczność istnienia zorganizowanej ochrony ludności • podaje nazwę centralnego organu państwa odpowiedzialnego za obronę cywilną; wymienia terenowe organy obrony cywilnej • omawia cele i zadania obrony cywilnej • identyfikuje znak rozpoznawczy OC 	<ul style="list-style-type: none"> • obrona cywilna w Polsce
4	Sytuacje kryzysowe	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminu „sytuacja kryzysowa” • wymienia i omawia najczęstsze zagrożenia zdrowia i życia na skutek powodzi, pożaru, huraganu i innych sytuacji kryzysowych zagrażających lokalnej społeczności • wymienia instytucje zajmujące się zarządzaniem kryzysowym 	<ul style="list-style-type: none"> • zdefiniowanie sytuacji kryzysowej • rodzaje kryzysów i wynikające z nich zagrożenia dla pojedynczych osób i większych zbiorowości (tabela lub schemat) • katastrofy naturalne • sytuacje kryzysowe wywołane przez człowieka • zarządzanie kryzysowe
Rozdział 3. Zagrożenia bezpieczeństwa i działania ratownicze			
5	Zagrożenia powodziowe	<ul style="list-style-type: none"> • omawia przyczyny powodzi • wymienia zadania organów państwa w zakresie ochrony przeciwpowodziowej 	<ul style="list-style-type: none"> • przyczyny powodzi • zadania organów państwa w zakresie ochrony przeciwpowodziowej

		<ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia potrzebę obserwacji stanu wód oraz urządzeń hydrotechnicznych • wyjaśnia, jak należy się zachowywać w czasie powodzi i czego w czasie powodzi robić nie wolno • wymienia i uzasadnia niezbędne działania przygotowujące do ewakuacji z terenów zagrożonych powodzią 	<ul style="list-style-type: none"> • monitorowanie stanu wód oraz urządzeń hydrotechnicznych • postępowanie ludności podczas podnoszenia się stanu wody (zabezpieczenie ludzi, mienia i inwentarza) • ewakuacja planowana i doraźna – zasady postępowania • bezpieczeństwo podczas powodzi • ochrona wody i żywności
6	Zagrożenia pożarowe	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia najczęstsze przyczyny pożarów • charakteryzuje zagrożenia pożarowe w domu, szkole i najbliższej okolicy • wymienia podstawowe środki gaśnicze • omawia przeznaczenie podręcznego sprzętu gaśniczego; wskazuje jego typowe rozmieszczenie w obiektach publicznych (także w szkole) • identyfikuje znaki ochrony przeciwpożarowej • wyjaśnia, jak należy się zachować w przypadku dostrzeżenia pożaru • wyjaśnia, jak należy gasić zarzewie ognia 	<ul style="list-style-type: none"> • najczęstsze przyczyny pożarów • charakterystyka zagrożeń pożarowych w wybranych miejscach (dom, szkoła, sklep, świątynia, kino) • środki gaśnicze • podręczny sprzęt gaśniczy, jego przeznaczenie i typowe rozmieszczenie w obiektach publicznych (w tym w szkole) • posługiwanie się podręcznym sprzętem gaśniczym • znaki ochrony przeciwpożarowej • algorytmy postępowania ratowniczego w wypadku pożaru oraz zasady ewakuacji

		<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, jak należy gasić odzież palącą się na człowieku 	<ul style="list-style-type: none"> • gaszenie zarzewi ognia i odzieży płonącej na człowieku
7	Wypadki i katastrofy	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminów „wypadek” i „katastrofa” • omawia przyczyny wypadków oraz katastrof komunikacyjnych i technicznych • omawia zasady zachowania się podczas wypadków i katastrof (komunikacyjnych, innych) 	<ul style="list-style-type: none"> • przyczyny tragicznych zdarzeń kryzysowych (katastrofy: komunikacyjne, budowlane, przemysłowe) • algorytm postępowania w sytuacji wystąpienia katastrofalnych zagrożeń
8	Ewakuacja ludności i zwierząt z terenów zagrożonych	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminu „ewakuacja” • omawia zasady ewakuacji ludności i zwierząt z terenów zagrożonych • wyjaśnia zasady zaopatrzenia ludności ewakuowanej w wodę i żywność • wymienia główne przesłanki do podjęcia ewakuacji spontanicznej • charakteryzuje najistotniejsze zasady opuszczania miejsc zagrożonych • kompletuje sprzęt i wyposażenie przydatne 	<ul style="list-style-type: none"> • środki ochrony zbiorowej ludności • zasady przeprowadzania ewakuacji z rejonów zagrożonych lub objętych zdarzeniem kryzysowym • samoewakuacja (ewakuacja spontaniczna) • zasady zaopatrzenia ludności w wodę i żywność podczas ewakuacji oraz w rejonach dotkniętych kryzysem • sposoby zabezpieczenia i magazynowania żywności i wody

		podczas ewakuacji; uzasadnia swój wybór	<ul style="list-style-type: none"> ochrona dóbr materialnych w rejonach zagrożonych lub objętych zdarzeniem kryzysowym
Rozdział 4. Pierwsza pomoc i resuscytacja			
9	Układ oddechowy i układ krążenia człowieka	<ul style="list-style-type: none"> omawia budowę i zasady funkcjonowania układu oddechowego człowieka omawia budowę i zasady funkcjonowania układu krążenia człowieka wyjaśnia zasady oceny układu oddechowego i krążenia (ABC) 	<ul style="list-style-type: none"> budowa układu oddechowego człowieka budowa układu krążenia człowieka znaczenie prawidłowego funkcjonowania układu oddechowego i układu krążenia dla życia człowieka
10	Łańcuch przeżycia System ratownictwa w Polsce Bezpieczeństwo osoby ratującej i ratowanego	<ul style="list-style-type: none"> wymienia kolejne ogniwa łańcucha przeżycia; omawia ich znaczenie wyjaśnia, jak działa w Polsce system ratowniczy wymienia numery alarmowe i omawia właściwy sposób wzywania pomocy omawia zasady postępowania aseptycznego i bezpiecznego dla ratownika 	<ul style="list-style-type: none"> koncepcja łańcucha przeżycia organizacja i działanie systemu ratownictwa w Polsce wzywanie pomocy; numery alarmowe bezpieczeństwo ratownika zasady postępowania aseptycznego

11–13	<p>Nagle zatrzymanie krążenia</p> <p>Resuscytacja</p> <p>Zadławienia</p>	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, na czym polega resuscytacja krążeniowo-oddechowa • rozpoznaje stan osoby poszkodowanej; prawidłowo bada jej oddech (na manekinie) • wymienia zagrożenia dla osoby nieprzytomnej • układa poszkodowanego w pozycji bezpiecznej • wykonuje samodzielnie resuscytację krążeniowo-oddechową u dorosłych i dzieci (na manekinach) • wyjaśnia, na czym polega pomoc ratownicza w zadławieniu • wyjaśnia, do czego służy automatyczny defibrylator zewnętrzny, na czym polega jego działanie i gdzie powinien się znajdować 	<ul style="list-style-type: none"> • resuscytacja krążeniowo-oddechowa • rozpoznawanie stanu osoby poszkodowanej • pozycja bezpieczna • technika prowadzenia resuscytacji krążeniowo-oddechowej według wytycznych Europejskiej Rady Resuscytacji • AED –defibrylator automatyczny; okoliczności użycia defibrylatora
14	<p>Pierwsza pomoc</p> <p>Apteczka pierwszej pomocy</p> <p>Krwawienia</p> <p>Krwotok z nosa</p>	<ul style="list-style-type: none"> • omawia znaczenie czasu w udzielaniu pierwszej pomocy • wymienia zawartość apteczki pierwszej pomocy; posługuje się apteczką pierwszej pomocy 	<ul style="list-style-type: none"> • znaczenie czasu w pierwszej pomocy • apteczka pierwszej pomocy • najczęstsze przyczyny zranień i krwotoków (krwawień), • rodzaje krwawień; udzielanie pierwszej pomocy w

		<ul style="list-style-type: none"> • wymienia rodzaje krwawień • udziela pomocy przy krwawieniu odpowiednio do rodzaju krwawienia • udziela pomocy w przypadku krwawienia z nosa • wyjaśnia, dlaczego krwotok i wstrząs krwotoczny zagrażają życiu 	<p>przypadku krwawień odpowiednio do ich rodzaju</p> <ul style="list-style-type: none"> • wstrząs krwotoczny • najprostsze opatrunki tamujące krwawienia • krwotok z nosa
15	Urazy kończyn	<ul style="list-style-type: none"> • udziela pomocy przy urazach kończyn • demonstruje sposoby użycia chusty trójkątnej 	<ul style="list-style-type: none"> • główne przyczyny złamań, zwichnięć i skręceń • najprostsze sposoby udzielania pomocy w urazach kończyn • unieruchamianie kończyn • chusta trójkątna
16	Zasłabnięcie Ból w klatce piersiowej	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, czym jest zasłabnięcie i omawia zasady postępowania w zasłabnięciu • wyjaśnia znaczenie bólu w klatce piersiowej jako objawu stanu zagrożenia życia • wyjaśnia zasady postępowania z poszkodowanym skarżącym się na ból w klatce piersiowej 	<ul style="list-style-type: none"> • zasłabnięcie – przyczyny, postępowanie • ból w klatce piersiowej jako objaw stanu zagrożenia życia • udzielanie pomocy przy zasłabnięciach i w przypadkach bólu w klatce piersiowej
17	Wychłodzenie i odmrożenie	<ul style="list-style-type: none"> • omawia skutki działania niskiej temperatury na organizm ludzki 	<ul style="list-style-type: none"> • wychłodzenie • sposoby udzielania pomocy osobom

		<ul style="list-style-type: none"> • wymienia części ciała najłatwiej ulegające odmrożeniom • wyjaśnia, na czym polega pierwsza pomoc: <ul style="list-style-type: none"> ○ w wychłodzeniu ○ w odmrożeniu • wyjaśnia, od czego zależy temperatura odczuwalna • omawia zagrożenia wynikające z intensywnych opadów śniegu, porywistych wiatrów i bardzo niskich temperatur oraz prawidłowe zachowanie w takich sytuacjach 	<p>wychłodzonym</p> <ul style="list-style-type: none"> • odmrożenia • udzielanie pomocy przy odmrożeniach • temperatura odczuwalna • zagrożenia wynikające z intensywnych opadów śniegu, porywistych wiatrów i bardzo niskich temperatur; prawidłowe zachowanie w takich sytuacjach
18	Oparzenia termiczne i chemiczne	<ul style="list-style-type: none"> • omawia skutki działania wysokiej temperatury na organizm ludzki • udziela pomocy osobie poszkodowanej na skutek oparzenia termicznego • udziela pomocy osobie poszkodowanej na skutek oparzenia chemicznego: <ul style="list-style-type: none"> ○ skóry ○ przełyku i przewodu pokarmowego ○ oczu 	<ul style="list-style-type: none"> • oparzenia termiczne i chemiczne – okoliczności, objawy, postępowanie, pierwsza pomoc • udar słoneczny i udar cieplny, objawy, postępowanie, pierwsza pomoc • postępowanie w czasie upałów

		<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminów „udar słoneczny” i „udar cieplny” • wyjaśnia, jak można pomóc osobie, która ucierpiała wskutek udaru • omawia prawidłowe postępowanie w czasie upałów 	
19	<p>Porażenie prądem elektrycznym</p> <p>Pioruny</p>	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, jakie skutki wywołują porażenia prądem elektrycznym i od czego zależy stopień obrażeń • wyjaśnia, jak udzielić pomocy osobie porażonej prądem elektrycznym • wyjaśnia, jak należy się zachowywać i czego należy unikać w czasie burzy z wyładowaniami atmosferycznymi 	<ul style="list-style-type: none"> • udzielanie pomocy osobie porażonej prądem elektrycznym • główny wyłącznik zasilania, bezpieczniki • pioruny • jak należy się zachowywać w czasie burzy, czego należy unikać
20	<p>Pomoc tonącym</p> <p>Zagrożenie załamaniem lodu</p>	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia najczęstsze przyczyny utonięć • wyjaśnia, jak należy postępować, by bezpiecznie udzielić pomocy osobom tonącym • wyjaśnia, jak należy postępować, by bezpiecznie udzielić pomocy osobom 	<ul style="list-style-type: none"> • przyczyny utonięć • zasady udzielania pomocy tonącym • załamanie lodu

		tonącym na skutek załamania lodu	
21	Zatrucia	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, na czym polega pierwsza pomoc przy zatruciach: <ul style="list-style-type: none"> ○ pokarmowych ○ lekami ○ gazami ○ środkami chemicznymi ○ lekami 	<ul style="list-style-type: none"> • typowe objawy i najczęstsze okoliczności zatruc • pierwsza pomoc w przypadkach zatruc
22	Wypadek drogowy	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia najczęstsze przyczyny wypadków drogowych • uzasadnia znaczenie udzielania pierwszej pomocy poszkodowanym w wypadkach drogowych • omawia zasady zachowania się podczas udzielania pomocy poszkodowanym w wypadkach drogowych 	<ul style="list-style-type: none"> • najczęstsze przyczyny wypadków komunikacyjnych • moralne i prawne obowiązki w zakresie niesienia pomocy ofiarom wypadków • postępowanie ratownicze na miejscu wypadku drogowego
Rozdział 5. Ochrona przed skażeniami			
23	Wpływ substancji promieniotwórczych na ludzi,	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminu „promieniotwórczość” 	<ul style="list-style-type: none"> • zjawisko promieniotwórczości i jego praktyczne wykorzystanie

	zwierzęta, żywność i wodę	<ul style="list-style-type: none"> • omawia wpływ substancji promieniotwórczych na ludzi, zwierzęta, żywność i wodę • podaje wysokość dawki promieniowania, która wywołuje typowe objawy choroby popromiennej • podaje przykłady wykorzystania promieniotwórczości w służbie ludzkości • wyjaśnia, na czym polegają zabiegi sanitarne i zabiegi specjalne • podaje nazwy instytucji w Polsce, w ramach których działają służby monitorujące poziom radiacji 	<ul style="list-style-type: none"> • zagrożenie nadmiernym promieniowaniem • reakcje organizmów żywych na napromieniowanie (choroba popromienna) • ochrona zwierząt domowych i gospodarskich przed skażeniem • zabiegi sanitarne i zabiegi specjalne • służby monitorujące poziom radiacji
24	Zabezpieczenie żywności i wody przed skażeniami	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminów :skażenie” i „zakażenie” • wymienia możliwe źródła skażenia • wymienia sposoby zabezpieczenia żywności i wody przed skażeniami • charakteryzuje walory ochronne różnych rodzajów opakowań • uzasadnia konieczność stałej ochrony wody i 	<ul style="list-style-type: none"> • skażenia i zakażenia; źródła skażeń • zasady bezpiecznego przechowywania żywności i wody • ochrona żywności i wody przed skażeniem • ochrona płodów rolnych i pasz • walory ochronne różnych rodzajów opakowań • postępowanie w przypadku zagrożenia skażeniami promieniotwórczymi

		<p>żywności, zwłaszcza w czasie zdarzeń kryzysowych</p> <ul style="list-style-type: none"> • omawia sposoby postępowania w przypadku zagrożenia skażeniami promieniotwórczymi • planuje wielkość zapasów wody i żywności na potrzeby swojej rodziny, na określony czas 	<ul style="list-style-type: none"> • planowanie wielkości zapasów wody i żywności; na potrzeby swojej rodziny, na określony czas; indywidualne zapasy żywności
25	Postępowanie ze skażoną żywnością i wodą	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, na czym polega uzdatnianie skażonej żywności i wody • wyjaśnia znaczenie terminów: „odkażanie”, „dezaktywacja” (mechaniczna, fizyczna, chemiczna), „dezynfekcja”, „dezynsekcja”, „deratyzacja” 	<ul style="list-style-type: none"> • uzdatnianie skażonej żywności i skażonej wody • terminy: „odkażanie”, „dezaktywacja” (mechaniczna, fizyczna, chemiczna), „dezynfekcja”, „dezynsekcja”, „deratyzacja”
Rozdział 6. Zagrożenia chemiczne			
26	Oznakowanie substancji toksycznych	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie terminu „piktogram” • wymienia rodzaje oznakowań substancji toksycznych i miejsca ich ekspozycji • rozpoznaje znaki substancji toksycznych na pojazdach i budowlach • proponuje działania chroniące ludzi przed działaniem substancji szkodliwych 	<ul style="list-style-type: none"> • piktogramy • oznaczenia środków niebezpiecznych (w tym toksycznych) oraz miejsca ich ekspozycji • postępowanie po uwolnieniu się substancji chemicznej’ ochrona ludzi przed działaniem substancji szkodliwych • samopomoc (jak sobie radzić bez pomocy z

		<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia zasady postępowania w okolicznościach nakazujących opuszczenie zagrożonego miejsca 	zewnątrz) i samoewakuacja (doraźna – spontaniczna)
27	Postępowanie w wypadku awarii	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia zasady postępowania w przypadku awarii instalacji chemicznej, środka transportu i rozszczelnienia zbiorników z substancjami toksycznymi • wymienia zagrożenia lokalne stwarzane przez przemysł i transport • podaje przykłady zastępczych środków ochrony dróg oddechowych i skóry 	<ul style="list-style-type: none"> • lokalne zagrożenia chemiczne • wzywanie pomocy fachowej w sytuacji uwolnienia się do środowiska substancji szkodliwych z obiektów przemysłowych i środków transportu • ratowanie ofiar zdarzenia • zastępcze środki ochrony dróg oddechowych i skóry

Procedury osiągnięcia szczegółowych celów edukacyjnych

Kolejna zmiana programowa w polskim systemie oświaty wzbogaciła III etap kształcenia o blok zagadnień poświęcony tematyce bezpieczeństwa. Interdyscyplinarny charakter przedmiotu wymaga od nauczycieli bogatego warsztatu pracy, a szczególnie stosowania różnorodnych metod nauczania i wielu urozmaiconych środków dydaktycznych. Czynnościowa specyfika programu, w powiązaniu z opisaniem podstawy programowej językiem wymagań (umiejętności ucznia), wysuwają niektóre metody przed inne, z których wszakże zupełnie zrezygnować nie należy. Zaprezentowane niżej tabelaryczne zestawienie metod proponowanych w edukacji dla bezpieczeństwa uwzględnia jedynie ich efektywność przy realizacji konkretnych tematów lekcji. Ich kolejność nie jest rankingiem; stanowi propozycję jak najefektywniejszego ich wykorzystania w procesie dydaktyczno-wychowawczym.

W procesie kształcenia szczególne znaczenie mają metody aktywizujące, ponieważ pobudzają myślenie w kategoriach przyczynowo-skutkowych, uczą poszukiwania analogii, zmierzają do wynajdywania alternatywnych sposobów działania, a wszystko to są umiejętności niezwykle przydatne w sytuacjach kryzysowych.

W edukacji dla bezpieczeństwa niezwykle efektywne okazuje się emocjonalne wzmocnienie procesu dydaktyczno-wychowawczego².

Bardzo ważne jest zapoznanie się nauczyciela z treścią podstawy programowej wcześniejszego i następnego etapu edukacyjnego, a także z podstawą programową chociażby biologii, chemii i fizyki. Ułatwi to znacznie budowę własnego planu dydaktycznego oraz krytyczną analizę różnych programów nauczania i oferowanych podręczników. Proces nauczania przedmiotu będącego połączeniem wielu dyscyplin naukowych (jak wyżej, m.in. chemii, fizyki, biologii, historii, medycyny) wymaga od nauczyciela erudycji, wysokiej kultury pracy i bardzo dobrego przygotowania warsztatowego. Różnorodność poruszanych zagadnień skłania z kolei do łączenia stosowanych metod i dbałości o aktualność prezentowanych treści. Szczupły zasób pomocy dydaktycznych do nauczania tego przedmiotu wymusza indywidualne poszukiwania z wykorzystaniem szczególnie internetu. Nie należy się także wahać przed podjęciem współpracy z ogniwami zarządzania kryzysowego, strażą pożarną czy Państwowym Ratownictwem Medycznym.

---

² Opisane przez twórców pedagogiki Gestalt, zobacz: „Nieobecne dyskursy”, cz. I, red. Z. Kwieciński, UMK, Toruń 1991.

W celu efektywnego osiągnięcia założonych celów edukacyjnych warto starannie dobierać miejsce zajęć. Nauczyciel, kierując się własnym doświadczeniem pedagogicznym, stanem bazy dydaktycznej, wyposażeniem szkoły oraz dostępnością tzw. instytucji społecznego otoczenia szkoły (głównie służby zdrowia i straży pożarnej), powinien dążyć do zmaksymalizowania aktywności uczniów i do wyzwalania postaw humanitarnych, poszukujących i twórczych.

Proponowane metody realizacji programu

Lp.	Metoda	Krótką charakterystyka	Przykład tematu do realizacji (lekcji lub jej fragmentu)
1	Instruktaż	Sprawne i zrozumiałe dla odbiorcy przedstawienie zasad wykonywania czynności	14. Pierwsza pomoc
2	Pokaz	Zademonstrowanie działania sprzętu, urządzenia, maszyny	12. Resuscytacja, fragment lekcji dotyczący AED
3	Ćwiczenia praktyczne	Wykonywanie przez uczniów czynności związanych z tematem lekcji, w celu wyrobienia właściwych nawyków, szybkości działania, precyzji, poprzedzone instruktażem i pokazem.	15. Urazy kończyn
4	Wykład uczestniczący	Wzbogacanie wykładu metodami poglądowymi i środkami działającymi na różne receptory. Istotą wykładu uczestniczącego jest wyzwolenie aktywnego współdziałania słuchaczy, np. poprzez pytania i analogie.	3. Zadania obrony cywilnej i ochrony ludności
5	Dyskusja	Wymiana poglądów (argumentów), ścieranie się stanowisk kilku lub więcej rozmówców	4. Sytuacje kryzysowe
6	Drama	Metoda nastawiona na oddziaływanie psychologiczne i wpływ wychowawczy. Odgrywanie ról pozwala poznać różne aspekty	27. Postępowanie w wypadku awarii

		sytuacji oraz motywację i emocje kreowanych postaci.	
7	Burza mózgów	Dążenie do uzyskania od uczniów jak największej liczby odpowiedzi, propozycji, skojarzeń.	2. Zasady zachowania się po ogłoszeniu alarmu
8	Pytania i odpowiedzi	Metoda wielofunkcyjna, umożliwiająca rozpoznanie stanu wiedzy i umiejętności uczniów. Ukierunkowuje tok rozważań i wypowiedzi, ewaluje, diagnozuje i monitoruje zarówno pracę uczniów, jak i nauczyciela.	24. Zabezpieczenie żywności i wody przed skażeniami
9	Analiza przypadku	Omówienie i interpretacja zdarzeń, głównie w celach prewencyjnych i wychowawczych	23. Wpływ środków promieniotwórczych na ludzi, zwierzęta, żywność i wodę
10	Wywiad	Rozmowa w celu uzyskania informacji np. od uczestników rzeczywistych zdarzeń. Bardzo wzmacnia proces wychowawczy.	22. Wypadek drogowy

Kontrola i ocena osiągnięć uczniów

Systematycznej, planowej kontroli i ocenie podlegają wszystkie formy aktywności uczniów:

- wypowiedzi;
- czynności polecane przez nauczyciela;
- wytwory pracy – albumy tematyczne, mapy, schematy, wykresy, katalogi itp.;
- odpowiedzi, rozwiązywanie krzyżówek, kartkówki;
- sprawdziany, testy;
- aktywność na zajęciach (uczestnictwo w dramie, ćwiczeniach, dyskusji – poprawność działania, logika argumentacji, oryginalność i przydatność proponowanych rozwiązań);
- zachowanie w trakcie zajęć – obserwacja uczestnicząca (głównie w sferze postaw).

Standaryzacja procesu kształcenia

Planowanie przebiegu procesu dydaktyczno-wychowawczego to niezwykle ważna, a zarazem trudna umiejętność, wpływająca istotnie na sprawność i efektywność warsztatową nauczyciela. Planowanie pracy powinno być przemyślanym doбором treści nauczania, metod, form realizacji procesu kształcenia oraz środków, jakimi zamierzamy się posłużyć, aby osiągnąć wyznaczone cele. Powinno być procesem twórczym („szycie na miarę”), dostosowanym do specyfiki grupy, możliwości bazowych szkoły i warsztatowego zaawansowania nauczyciela. Autonomia pracy nauczyciela daje możliwość przesuwania tematów w ramach propozycji programowej lub rozwijania wybranych treści. We wszystkich poczynaniach planistycznych (koniecznością jest dysponowanie rozkładem materiału i planem wynikowym) powinno się dążyć do takiego zorganizowania zajęć, aby wprowadzić ucznia w rolę odkrywcy i rozwinąć w nim umiejętność samokształcenia oraz ciekawość poznawczą. Podstawowym elementem takiej twórczej postawy ucznia jest odpowiednia motywacja. Rozwija się ona dzięki uświadomieniu i przyswojeniu celów lekcji, właściwemu stosowaniu ocen, szczególnie zaś dzięki postawie nauczyciela i dawanemu przezeń przykładowi osobistemu.

Cele kształcenia to świadome – planowane i oczekiwane – a zarazem konkretne i wymierne efekty edukacji. Zostały one podzielone na szczegółowo wyodrębnione kategorie. Nadrzędnym jednak celem („megacelem”) jest zawsze dobro ucznia, rozumiane jako jego wszechstronny, harmonijny rozwój i szkolny sukces.

Kategorie celów³

Poziom I – wiadomości

A. Zapamiętywanie wiadomości (dyspozycja ucznia do przypominania sobie określonych nazw, terminów, praw, faktów i zasad)

B. Zrozumienie wiadomości (uczeń przedstawia poznane wiadomości według własnego schematu rozumowania, potrafi je systematyzować)

---

³ Na podstawie „ABC testów osiągnięć szkolnych”, red. B. Niemierko, Warszawa 1975 [za:] „Program NOWA SZKOŁA. Ocenianie – Materiały szkoleniowe rad pedagogicznych”, CODN, Warszawa 1999.

Poziom II – umiejętności

C. Stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych (umiejętność praktycznego zastosowania zdobytych wiadomości według najczęściej występujących algorytmów zachowań)

D. Stosowanie wiadomości w sytuacjach nietypowych i problemowych (świadczy o opanowaniu przez ucznia wiedzy z poziomów A i B oraz umiejętności z poziomu C, a także o swobodnym, syntetycznym stosowaniu posiadanych zasobów kompetencji do rozwiązywania skomplikowanych trudności)

Poziom III – postawy

E. Stosunek do społeczeństwa (chęć współpracy, nawiązywanie i utrzymywanie kontaktów, więzi społecznych, przestrzeganie zasad współżycia i norm społecznych)

F. Potrzeby i aspiracje (świadomość potrzeby zdobywania wiedzy, rozwijanie własnych zainteresowań, uzdolnień)

Posługiwanie się opisanymi wyżej ogólnymi celami może sprawiać trudności w monitorowaniu sposobu i poziomu ich realizacji. Należy je zatem odpowiednio doprecyzować, dbając o ich kryterialną mierzalność. Płynne przejście od ogółu do szczegółu pozwalają osiągnąć cele operacyjne. Wszystkie czynności nauczyciela związane z realizacją właściwie zaplanowanej lekcji muszą zostać podporządkowane osiągnięciu poszczególnych celów operacyjnych.

Klasyczna (modelowa) struktura celu operacyjnego

Składnik	Opis składnika	Przykład Uczeń:
1a. Czynności ucznia 1b. Treść czynności	Opis zachowania ucznia wyrażony czasownikiem operacyjnym Przedmiot, materiał, temat, którego działanie dotyczy	wskazuje środki opatrunkowe służące do opatrywania ran
2. Warunki działania	Okoliczności, w których działanie ucznia ma zaistnieć (dane, środki, utrudnienia itp.).	uprzednio zapoznając się z wyposażeniem apteczki pierwszej pomocy
3. Kryterium (ilościowe/jakościowe)	Określenie minimalnego poziomu realizacji (po jego osiągnięciu można uznać, że dana czynność została	poprawnie wskaże przynajmniej trzy

	opanowana)	
--	------------	--

Opracowanie na podstawie: R. Mager, „Preparing instructional objectives” [za:] „Program NOWA SZKOŁA, Materiały szkoleniowe dla rad pedagogicznych”, CODN, Warszawa 1999.

Cele wyrażone wieloznacznie, z zastosowaniem czasowników operacyjnych

Taksonomia celów nauczania według B. Niemierki	Określenia wieloznaczne	Określenia konkretne – operacyjne
<p>Poziom I</p> <p>A – zapamiętywanie wiadomości</p> <p>B – rozumienie wiadomości</p>	<p>wiedzieć</p> <p>rozumieć</p>	<p>nazywać</p> <p>definiować</p> <p>wyliczać</p> <p>identyfikować</p> <p>streszczać</p> <p>wyjaśniać</p> <p>rozdzielać</p> <p>opisywać</p>
<p>Poziom II</p> <p>C – stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych</p> <p>D – stosowanie wiadomości w sytuacjach nietypowych i problemowych</p>	<p>kształtować</p> <p>kształtować</p>	<p>stosować</p> <p>projektować</p> <p>wybierać</p> <p>porównywać</p> <p>wykrywać</p> <p>proponować (metodę)</p> <p>planować</p>
<p>Poziom III</p> <p>E – stosunek do społeczeństwa</p> <p>F – potrzeby i aspiracje</p>	<p>wyrażać</p> <p>wyrażać</p>	<p>nawiązywać</p> <p>utrzymywać</p> <p>przestrzegać</p> <p>rozumieć</p> <p>podejmować</p> <p>rozwijać</p> <p>doskonalić</p> <p>osiągać</p>

Opracowanie na podstawie: K. Ciżkowicz, J. Ochenduszo, „Pracownia pomiaru osiągnięć szkolnych. Materiały szkoleniowe Kujawsko-Pomorskiego Centrum Edukacji Nauczycieli”, Bydgoszcz 1986; „Program NOWA SZKOŁA. Materiały szkoleniowe dla rad pedagogicznych”, CODN, Warszawa 1999.

Właściwa konstrukcja celów kształcenia umożliwia odpowiedni dobór wymagań programowych do poszczególnych ocen. Ich należyte zhierarchizowanie sprzyja indywidualizacji, motywowaniu (nie są ani zbyt łatwe, ani zbyt trudne, co zwykle zniechęca do działania), monitorowaniu rozwoju uczniów oraz ewaluacji własnej pracy.

Poziomy wymagań według B. Niemierki

K – wymagania konieczne, na ocenę dopuszczającą, obejmujące wiedzę i umiejętności proste, łatwe do opanowania i zapamiętania dla każdego ucznia, niezbędne w dalszej edukacji, często przydatne w życiu.

P – wymagania podstawowe, na ocenę dostateczną, to zasób wiedzy i umiejętności możliwy do opanowania przez uczniów przeciętnych, średnio uzdolnionych, niewykraczający poza wymagania podstawy programowej, przydatny w życiu, znaczący w dalszej edukacji, wraz z wymaganiami poziomu K tworzący niezbędny zasób najistotniejszych wiadomości i umiejętności.

R – wymagania rozszerzające, na ocenę dobrą, obejmują wiedzę i umiejętności bardziej złożone, o wyższym poziomie trudności, wymagające twórczego podejścia, stanowiące rozwinięcie wymagań opisanych wcześniej, zarówno co do szczegółowości, jak i przydatności w życiu codziennym. Nie są one niezbędne w dalszej nauce.

D – wymagania dopełniające, na ocenę bardzo dobrą, stanowią zasób wiedzy i umiejętności trudny do opanowania, wymagający dużego nakładu pracy, korzystania z różnych źródeł wiedzy. W życiu codziennym bywa on przydatny rzadko, pośrednio.

W – wymagania wykraczające – na ocenę celującą, obejmują wiedzę i umiejętności spoza programu nauczania, obrazujące indywidualny wkład pracy i osobiste zainteresowania uczniów.

Właściwe skatalogowanie i usystematyzowanie wymagań programowych jest podstawą rzetelnej oceny rozwoju uczniów i wystawiania ocen szkolnych w symbolice cyfrowej.

Poziom					Ocena
K	P	R	D	W	
–	–	–	–	–	1
x	–	–	–	–	2
x	x	–	–	–	3
x	x	x	–	–	4
x	x	x	x	–	5
x	x	x	x	x	6

Praktyka często komplikuje przedstawioną wyżej sytuację modelową. Oto przykład: uczeń spełnia wymagania z poziomów D i W, ale wykazuje duże braki lub całkowity brak wiedzy na poziomach najniższych – K i P. Co wówczas czynić? Jak ocenić ucznia? W rozwiązywaniu takich i podobnych dylematów pomocne są podstawy pomiaru dydaktycznego – narzędzia i procedury działania. Wszystkie czynności nauczyciela zmierzające do osiągnięcia celów określonej jednostki dydaktycznej są weryfikowane przez ich efektywność. Tę z kolei odnosi się do oczekiwanych osiągnięć ucznia, wynikających z wymagań programowych, które można traktować jako standardy kształcenia. Bardzo popularne w wielu przedmiotach i na różnych etapach kształcenia stało się określanie wymagań podstawowych (**P** – konieczne i podstawowe łącznie), ponadpodstawowych (**PP** – rozszerzające i dopełniające łącznie) oraz wykraczających (**W**).

Kryteria doboru	Wymagania		
	P	PP	W
Poziom trudności	• bardzo łatwe	• trudne, złożone	• bardzo trudne, skomplikowane
Przydatność	• praktyczne, przydatne w życiu	• mało przydatne	• stosowane sporadycznie, niekonwencjonalne
Niezbędność	• wymagane do dalszej	• rozszerzające,	• wybiegające poza

	nauki, postępów wiedzy i umiejętności <ul style="list-style-type: none"> • kluczowe, elementarne 	pogłębiające i systematyzujące posiadany zasób wiedzy i umiejętności	zasięg wiedzy ogólnej z przedmiotu <ul style="list-style-type: none"> • specjalizujące
Niezawodność	<ul style="list-style-type: none"> • empiryczne, racjonalne, sprawdzalne, powtarzalne • wdrażane w praktyce 	<ul style="list-style-type: none"> • problematyczne, złożone 	<ul style="list-style-type: none"> • hipotetyczne, prawdopodobne

Opracowanie na podstawie: B. Niemierko, „Między oceną szkolną a dydaktyką”, WSiP, Warszawa 1999.

Ogólne zasady oceniania

Wszystkie oceny ucznia należy opierać na czytelnych kryteriach i powszechnie obowiązujących zasadach. Oto one:

1. Określone są szczegółowo wymagania na konkretne oceny szkolne.
2. Wymienione są wszystkie formy kontroli stopnia opanowania materiału oraz postępów w nauce (klasówka, kartkówka, odpowiedź ustna itd.).
3. Formy te są bardzo dokładnie zdefiniowane, a dopuszczalność ich użycia jest także wyraźnie wskazana. Na przykład:
  - odpowiedź ustna może mieć miejsce po każdej lekcji danego przedmiotu. Jej zakres obejmuje problematykę trzech ostatnich zajęć;
  - praca klasowa – forma kontroli kończąca dział programu; jest pisana po uprzedniej zapowiedzi, z wyprzedzeniem co najmniej 7 dni. Poprzedzona jest zwykle lekcją obejmującą powtórzenie i utrwalenie materiału.
4. Określone są terminy i sposoby poprawiania ocen oraz zwrotu prac pisemnych.
5. Przedstawione są: procedury komisyjno-odwoławcze przedmiotowa i szkolna oraz formy informowania rodziców.
6. Rozkład materiału, kryteria ocen i tym podobne opracowania wywieszane są na klasowej tablicy (mogą także być dostępne na szkolnej stronie internetowej).

7. Ustalone są tryb i terminy nadrobienia zaległości z powodu nieobecności oraz forma ich zaliczania – kontrolowania.

8. Wszyscy, bez wyjątku przestrzegają tych zasad na równych prawach.

Kryteria oceniania

Podstawą do wyprowadzenia wniosku, że uczniowie opanowali wiedzę i umiejętności przewidziane programem, będzie systematyczna obserwacja prowadzona systemowo, a więc w sposób planowy, ukierunkowany, właściwie dokumentowany, na wysokim poziomie warsztatowym. Opanowanie przez uczniów wymagań na poziomie podstawowym potwierdza sukces pedagogiczny. W myśl założeń współczesnej myśli pedagogicznej ocena, oprócz spełniania pozostałych funkcji, powinna informować ucznia i nauczyciela, co już zostało osiągnięte i dopracowane, a co wymaga dalszego doskonalenia i wzmoczonego wysiłku. Niezbędne staje się więc wypracowanie własnych kryteriów, stworzenie (oprócz wewnątrzszkolnego systemu oceniania) także własnego – przedmiotowego systemu oceniania. Przedstawione niżej zestawienie to propozycja, którą można dostosować do konkretnych warunków. Ponieważ program z założenia ma charakter czynnościowy, pierwszym kryterium stają się umiejętności ucznia. Istotne są także: zaangażowanie ucznia w proces nauczania – uczenia się, jego aktywność, utożsamianie się z problematyką i przejawianie zainteresowania. W dalszej kolejności ocenie powinien podlegać cały zasób wiedzy.

Edukacja dla bezpieczeństwa w gimnazjum – propozycja kryteriów oceniania

Ocena	Umiejętności i aktywność Uczeń:	Wiedza Uczeń:
Celująca	<ul style="list-style-type: none"> • inicjuje dyskusję • przedstawia własne (racjonalne) koncepcje rozwiązań, działań, przedsięwzięć • systematycznie wzbogaca swoją wiedzę i umiejętności, dzieli się tym z grupą • odnajduje analogie, wskazuje szanse i	<ul style="list-style-type: none"> • zdobył wiedzę znacznie wykraczającą poza zakres materiału programowego

	<p>zagrożenia określonych rozwiązań</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyraża własny, krytyczny, twórczy stosunek do omawianych zagadnień • argumentuje w obronie własnych poglądów, posługując się wiedzą pozaprogramową 	
Bardzo dobra	<ul style="list-style-type: none"> • sprawnie korzysta ze wszystkich dostępnych źródeł informacji • samodzielnie rozwiązuje zadania i problemy postawione przez nauczyciela • jest aktywny na lekcjach i zajęciach pozalekcyjnych (zawodach, konkursach) • bezbłędnie wykonuje czynności ratownicze, koryguje błędy kolegów • odpowiednio wykorzystuje sprzęt i środki ratownicze • sprawnie wyszukuje w różnych źródłach informacje o sposobach alternatywnego działania (także doraźnego) • umie pokierować grupą rówieśników; 	<ul style="list-style-type: none"> • zdobył pełen zakres wiedzy przewidziany w programie • sprawnie wykorzystuje wiedzę z różnych przedmiotów do rozwiązywania zadań z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa
Dobra	<ul style="list-style-type: none"> • samodzielnie korzysta ze wskazanych źródeł informacji • poprawnie rozumie w kategoriach przyczynowo-skutkowych • samodzielnie wykonuje typowe zadania o niewielkim stopniu złożoności • podejmuje wybrane zadania dodatkowe • jest aktywny w czasie lekcji • poprawnie wykonuje czynności ratownicze, umie dobrać potrzebny sprzęt i wykorzystać niektóre środki ratownicze 	<ul style="list-style-type: none"> • opanował materiał programowy w stopniu zadowalającym
Dostateczna	<ul style="list-style-type: none"> • pod kierunkiem nauczyciela wykorzystuje podstawowe źródła informacji 	<ul style="list-style-type: none"> • opanował podstawowe elementy programu,

	<ul style="list-style-type: none"> • samodzielnie wykonuje proste zadania w trakcie zajęć • przejawia przeciętną aktywność 	<p>pozwalające na podjęcie w otoczeniu działań ratowniczych i zabezpieczających</p>
Dopuszczająca	<ul style="list-style-type: none"> • przy pomocy nauczyciela wykonuje proste polecenia, wykorzystując podstawowe umiejętności 	<ul style="list-style-type: none"> • wykazuje braki w wiedzy, nie uniemożliwiają one jednak dalszej edukacji i mogą zostać usunięte
Niedostateczna	<ul style="list-style-type: none"> • nie potrafi wykonać prostych poleceń, wymagających zastosowania podstawowych umiejętności 	<ul style="list-style-type: none"> • wykazuje braki w wiedzy, które uniemożliwiają dalszy rozwój w ramach przedmiotu

Bardzo wartościowym narzędziem kontroli osiągnięć szkolnych ucznia są testy, szczególnie opracowane indywidualnie przez nauczycieli, ponieważ oni najlepiej znają możliwości grupy, z którą pracują, oraz swoje możliwości warsztatowe.

Do tworzenia testów wykorzystuje się najczęściej zadania:

1. otwarte:

- z luką (wymagające uzupełnienia zdania przez wstawienie brakującego wyrazu);
- wymagające krótkiej odpowiedzi (udzielonej za pomocą liczb, wyrazu lub prostego zdania);
- wymagające rozszerzonej odpowiedzi (w formie rozwiniętej, często rozprawki);

2. zamknięte:

- „prawda – fałsz” (wymagające określenia prawidłowości podanego stwierdzenia);
- wielokrotnego wyboru (wymagające wskazania prawidłowej odpowiedzi wśród wielu propozycji);
- dobieranie par poprawnych stwierdzeń.

Podkreślmy wreszcie – obowiązkiem nauczyciela są: diagnoza pedagogiczna oraz systematyczne monitorowanie efektów własnej pracy.

Przykład konstrukcji testu wielostopniowego

Poziom wymagań	Liczba zadań	Oczekiwania – norma wymagań	Ocena
Podstawowy	12	6P	2

		9P	3
Ponadpodstawowy	6	9P + 3 PP	4
		9P + 5 PP	5
Wykraczający	1	9P + 5 PP i 1 W	6

Ze względu na prawo ucznia do popełniania błędów i mając na uwadze prawdopodobieństwo niedoskonałej konstrukcji zadań dobranych przez nauczyciela (źle dobrany poziom wymagań czy stopień trudności), sugeruje się normę 75% dla ocen dostatecznej i bardzo dobrej. Oceny dopuszczająca i dobra wystawia się według norm tradycyjnych, określonych arbitralnie – tutaj na poziomie 50% (z zakresu P lub PP). W zadaniach wykraczających warto zwiększyć te normy o około 10%.

Przykładowa karta obserwacji pracy ucznia w ramach edukacji dla bezpieczeństwa na III etapie edukacyjnym

Klasa:	Uczeń:	Data obserwacji:	Temat:	
			Zakres treści:	
Wymagania			Prezentowane formy aktywności w zakresie:	
			wiedzy	umiejętności
P				

PP				
W				
Wnioski z obserwacji:				

Oczekiwane osiągnięcia absolwenta III etapu edukacyjnego w poszczególnych obszarach

1. Znajomość powszechnej samoobrony i ochrony cywilnej

- znajomość prawnych i historycznych aspektów zorganizowanej ochrony ludności cywilnej
- znajomość instytucjonalnych struktur zarządzania kryzysowego i obrony cywilnej w Polsce

2. Przygotowanie do działania ratowniczego

- rozpoznawanie sygnałów alarmowych
- znajomość zasad profilaktyki pożarowej oraz postępowania przy gaszeniu zarzewi ognia
- znajomość zasad ewakuacji z zagrożonego rejonu oraz praktyczna jej realizacja po ogłoszeniu alarmu
- znajomość zasad ochrony ludzi i zwierząt oraz żywności i płodów rolnych przed skażeniami
- identyfikacja głównych znaków ewakuacyjnych i ochrony przeciwpożarowej
- znajomość algorytmów zachowań ratowniczych i ochronnych w odniesieniu do poszczególnych zagrożeń

3. Nabycie umiejętności udzielania pierwszej pomocy

- rozpoznawanie stanów zagrożenia życia i zdrowia
- wykonywanie resuscytacji krążeniowo-oddechowej

- opatrywanie ran i urazów kończyn
- umiejętność podejmowania działań ratowniczych w wypadkach komunikacyjnych
- umiejętność wzywania fachowej pomocy
- zabezpieczenie ratownika i miejsca zdarzenia
- świadomość znaczenia wczesnej defibrylacji dla ratowania życia poszkodowanych

Opracowanie redakcyjne: Zofia Psota

